

PAM JENOFF

Het verraad van Parijs

Een prachtige
ketting leidt naar
een diep weggestopt
oorlogsgeheim

XANDER

ROMAN

PAM JENOFF

Het verraad van Parijs

1

LOUISE

Henley-on-Thames, 1953

De mist komt vanaf de Theems binnendrijven als ik de tweedehandswinkel aan Bell Street afsluit voor de avond. De slierten vinden kronkelend hun weg naar de steeg waar mijn fiets tegen de muur van het grijze bakstenen gebouw staat. De plotselinge nevel lijkt een verandering aan te kondigen, het begin van iets onheilspellends. Ik trek mijn wollen das strakker rond mijn hals tegen de frisse septemberlucht, stap op mijn gammele fiets en begin huiswaarts te trappen.

Ik doorkruis het centrum, sla links af naar Hart Street en de Henleybrug en geniet van de stilte. Op dit late tijdstip is er niemand op straat die ik moet groeten of die me vreemd aankijkt. Toen ik hier zeven jaar geleden na mijn huwelijk met Joe kwam wonen, had het plaatsje in Oxfordshire een veilige haven geleden, een fijn toevluchtsoord na mijn moeders troosteloze flat in Zuid-Londen. Pas later besepte ik hoe klein de plaats eigenlijk is, hoe verstikkend het zou worden.

Tien minuten later ben ik thuis. Ons lage rijtjeshuis net buiten het centrum aan het eind van Wargrave Road is identiek aan de zes andere in het rijtje: grijze bakstenen en een piepkleine voortuin waar net een rozenstruik in past. Het maakt deel uit van een van de nieuwe woningbouwprojecten die na de oorlog haastig zijn opgetrokken. Het was eerst een krater geweest van een bom die er was neergekomen, en soms adem ik diep in en stel ik me voor dat ik de kruitdamp nog kan ruiken.

Hoewel het huis er van een afstand goed onderhouden uitziet, kan ik van dichterbij zelfs in het halfdonker de kleine gebreken onderscheiden, de scheuren in de fundering, de sierlijsten rond de ramen die beginnen los te laten. Ik werp een blik op de kolenbak en neem me voor om Joe te vragen hem te vullen, maar uiteraard pas morgenochtend. Hij zal aan zijn derde of misschien vierde brandy zitten en zal het dus vergeten als ik er nu over begin.

Binnen is het stil. Joe zit te slapen in zijn stoel en herbeleeft de gevechten die hij heeft geleverd, zoals iedere avond. Zijn pet ligt op de tafel en hij draagt nog het witte overhemd van zijn lange werkdag op het boekhoudkantoor, met de mouwen opgerold. Joe's kastanjebruine haar is nog altijd militair kort, maar zijn gezicht is met de jaren voller geworden. Ik pak het scheefgezakte glas voorzichtig uit zijn hand en druk de sigaret, een Player's Medium, uit in de asbak. Hoewel ik me zorgen maak om zijn drankgebruik, misgun ik hem de tijdelijke ontsnapping die de drank biedt niet. Hij drinkt tenminste thuis, drank van de slijterij, in plaats van ladderzat te worden in The Old Bell of een van de andere pubs, zoals sommige mannen doen, die dan blijven hangen tot sluitingstijd of zelfs nog daarna en midden in de nacht naar huis strompelen, tot schaamte van hun vrouwen.

Ik raak zijn wang aan en por hem dan zachtjes. 'Ga naar bed, lieverd.' Joe komt overeind en mompelt iets onverstaanbaars voor-

dat hij de kamer uit sloft. Ik kijk hem met een droef gevoel na.

Joe heeft tijdens de oorlog in het Britse leger gediend, en meer dan vier jaar gevochten. Volgens sommigen heeft hij geluk gehad, omdat hij nooit gevangen is genomen of zelfs maar gewond is geraakt. Toch zie ik de littekens die het leven met een dergelijke druk heeft achtergelaten. Hij heeft de ene na de andere kameraad zien omkomen, nooit wetend of het zijn laatste dag zou zijn. Joe en ik hebben allebei nooit echt gepraat over wat we in de oorlog hebben gedaan. Het ligt onuitgesproken tussen ons in, als een donkere kloof.

Mijn gedachten gaan terug naar laatst, toen de kinderen ziekenhuisje speelden. Ze gebruikten een oude rol verband, die ze om een pop wikkelden. Toen hij dit zag was Joe, normaal zo gelijkmoedig, van streek geraakt. 'Jullie verspillen medische middelen!' had hij geroepen. 'Weten jullie niet dat sommige mensen daar gebrek aan hebben?' Zijn ogen waren groot van afschuw geweest omdat hij zich ongetwijfeld mannen herinnerde die doodbloeden omdat er geen verband was om hen te redden.

Ik had hem bij zijn arm gepakt. 'Het is niet erg. Het is gewoon een oude lap. Die is nergens anders meer goed voor.'

Toen leek zijn blik weer helder te worden. 'Ja, natuurlijk. Sorry.' Hij had zich teruggetrokken, werd weer zijn kalme zelf. Toch zag ik op dat moment de duistere plekken waar hij zijn woede en pijn verborgen houdt.

Er zijn acht jaar verstreken sinds de oorlog werd beëindigd en Joe thuishkwam, veel langer dan hij daar is geweest. Tijd om verder te gaan, lijken de pragmatische Engelsen te willen zeggen. En Joe wás verdergegaan, had zijn moedigste gezicht opgezet om de pijn te verhullen. Hij gaat naar zijn werk, houdt de tuin netjes en betaalt de rekeningen, alles wat een goede echtgenoot en vader hoort te doen. Maar ik kom dichtbij genoeg om de littekens te zien die

nooit volledig zullen helen, en ik zou willen dat ik meer kon doen om hem te helpen.

Ik loop naar de keuken en pak een klokhuis van het aanrecht, ongetwijfeld daar achtergelaten door een van de kinderen. Ik wil me ergeren, maar besluit dat het de moeite niet waard is. Ik loop rond, maak schoon en ruim op. Het is laat en ik ben doodop; ik had de boel ook morgen aan kant kunnen maken. Mijn eigen kindertijd bestond echter uit een niet-aflatende stroom van lege bierflessen en onopgeruimde kamers, en dat is niet wat ik voor mijn gezin wil. Ik kan gewoon niet rusten tot alles op orde is.

Als de keuken netjes is, loop ik naar de zitkamer en ga aan de lage tafel zitten om verder te gaan met de puzzel die Joe me voor Kerstmis heeft gegeven, met een beeldschone afbeelding van het Welse platteland in de zomer. Ik pak een stukje en bekijk de grillige, half gelegde puzzel, vind een plekje en probeer het. Het stukje valt tot mijn genoegen op zijn plaats. Dat is wat ik het fijnst vind aan puzzelen. Iets wat een moment eerder nog een raadsel was, klopt nu precies. Ik pak nog een stukje. Ik weet dat ik eigenlijk moet gaan slapen. Alleen zijn deze paar minuten dat ik alleen ben me meer waard.

Vijf minuten later ruk ik mezelf los van de puzzel en ga ik naar boven. In de kinderkamer, die net groot genoeg is voor twee bedden, ligt de tweeling, Ewen en Phaedra, rustig te slapen. Ik raap een stripblad van de vloer en leg het op het nachtkastje. *Winnie de Poeh* ligt er opengeslagen, met de rug omhoog, en ik vind het jammer dat ik niet op tijd thuis was om ze voor te lezen. Normaal gesproken werk ik alleen als de kinderen op school zijn. Ik wil er 's middags en 's avonds voor ze zijn. Joe vindt het niet erg dat ik in de winkel help, zolang het niet ten koste gaat van het huishouden en de zorg voor de kinderen. Midge had me vandaag om een gunst gevraagd, want er was iets tussen gekomen en ze moest ineens weg. Of ik kon blijven om af te sluiten en de boel op te ruimen?

Dus ik had het avondeten klaargezet en Joe had ermee ingestemd om de kinderen naar bed te brengen. Aanvankelijk was ik bang geweest dat hij het niet zou aankunnen. Maar ondanks zijn demonen is Joe er altijd als ik hem nodig heb. Na het sluiten van de winkel ben ik langer blijven hangen dan ik van plan was. Tijdens het opruimen van de artikelen waren mijn gedachten weer eens afgedwaald naar de verhalen die erachter zouden zitten.

Ik trek de dekens recht om de kinderen te behoeden voor de hardnekkige kou op de eerste verdieping en pak de warmwaterkruiken, die lauw zijn geworden. Beneden komt er genoeg warmte van het fornuis, maar boven kan het de kou niet verdrijven. Ik blijf staan en kijk liefdevol naar hun gezichtjes. Ewen en Phaedra zijn na de oorlog geboren en slapen met het kalme gemoed van kinderen die nooit nachten achter elkaar zijn wakker gemaakt om zich naar een schuilkelder te haasten. Voor mij is armoede altijd een soort vaste waarde geweest, eerst door mijn arme jeugd en later door de crisisjaren en vervolgens de oorlog. Ondanks de tekorten en rantsoeneringen die tot in de naoorlogse jaren hebben geduurd en waaraan nu pas een eind komt, hebben mijn kinderen geen herinneringen aan een tijd van zorgen of armoede, en daar ben ik dankbaar voor. Ik geef hun allebei een kus op hun voorhoofd en loop op mijn tenen de kamer uit.

Ik kruip naast Joe in bed en zoek zijn warmte op, leg mijn voorhoofd tegen zijn brede rug, zoals ik vaak doe als ik steun zoek. Ik heb Joe voor de oorlog ontmoet in een dansgelegenheid in Londen. Hij was student en roeier, lang en zelfverzekerd. Ik begreep nooit zo goed wat hij in me zag, een winkelmeisje zonder hogere opleiding of familieachtergrond. Maar we hadden een klik en maakten elkaar aan het lachen. We gingen iets drinken en naar de film op Leicester Square en praatten over een gezamenlijke toekomst na zijn afstuderen.

Toen brak de oorlog uit. Voordat Joe werd ingezet, verbrak hij abrupt onze relatie. Ik was er kapot van. Andere koppels zetten de stap en bezegelden hun liefde met haastige trouwerijen. Waarom wij niet? 'Ik wil niet dat je je vanuit een soort plichtsgevoel aan me bindt,' had Joe uitgelegd toen ik het hem vroeg. Het was onze laatste avond samen en we stonden op de Embankment, vanwaar we aan de overkant van de Theems de verduisterde gebouwen op de zuidelijke oever konden zien. We overtraden de avondklok, maar daar zat ik niet mee.

'Zo is het niet,' wierp ik tegen.

'En ik wil niet dat je de rest van je leven moet rouwen om een vent die je amper vijf minuten hebt gekend.' Hij was bang dat hij niet terug zou komen. Hij was bang dat hij me pijn zou doen.

Toch was Joe teruggekomen, met dezelfde innemende grijns. Op een dag stond hij onverwacht op de drempel van de winkel waar ik werkte, afgezien van wat grijze haren aan de slapen nog grotendeels dezelfde. Hij had letterlijk zijn hoed voor me afgenomen en hem gevuld met bloemen en daaronder een verlovingsring. 'Ik ga nooit meer weg,' beloofde hij toen hij mijn aarzeling aanvoelde. Een paar maanden later trouwden we en verhuisden we naar Henley, vlak bij waar hij was opgegroeid. Het was geen impulsieve beslissing. Joe had zich betrouwbaar en onwankelbaar getoond, precies het tegenovergestelde van alles wat ik probeerde te ontvluchten. Ik wist dat hij van me zou houden en voor me zou zorgen. De littekens zag ik pas later. Ik was zo blij dat hij veilig was teruggekomen dat ik niet had gezien dat het in heel veel opzichten niet goed met hem ging.

Hij slaapt niet. Dat weet ik omdat hij niet rusteloos ligt te woelen door de nachtmerries. Hij ligt juist te stil. Ik zou willen dat hij zich naar me omdraait. Ik zou hem kunnen aanhalen, zo niet voor seks, dan in elk geval voor een knuffel of een lang, nachtelijk fluis-

tergesprek zoals we vroeger voerden. Toch is er iets wat me ervan weerhoudt. Ik draai me naar mijn eigen kant van het bed en val in slaap.

Als ik de volgende morgen wakker word, is Joe al naar zijn werk. Ondanks zijn strubbelingen houdt hij zich aan een strikt schema, en gaat hij nog voor zonsopkomst op weg naar het station en de forenzentrein naar Oxford. Soms vraag ik me af of hij dat doet om het lawaai en de chaos van de kinderen 's morgens te ontlopen.

Ik zet hun ontbijt klaar: twee kommen Weetabix en de verse melk uit de glazen kan die de kinderen lekkerder vinden dan de melk die op school wordt uitgedeeld. Ik ga naar boven om ze wakker te maken, maar blijf even staan om hun slaapgeur op te snuiven. 'Tijd om op te staan, schatjes.' Dan ga ik verder met mijn huishoudelijke klusjes terwijl zij opstaan en zich aankleden. Ik haal de zware, natte was uit de eerste kuip en haal alles door de mangel in de tweede terwijl de geur van bleek mijn neus kietelt. Ik zet de lege glazen flessen klaar, en een aantal oude potten voor de voddenboer.

Weer binnen werp ik een blik op *The Times* van de vorige dag, die Joe heeft laten liggen. De koppen gaan over de Sovjet-Unie en een mogelijke spoorstaking in het noorden. Ik herinner me de tijd dat de kranten alleen nieuws bevatten over de Tweede Wereldoorlog, en verwacht nog half dat soort berichten te zien. Ware het niet dat niemand er nog over wil praten.

Als ik zoveel mogelijk in huis heb gedaan, maak ik voor mezelf een kop thee en geniet ik van het laatste beetje rust. Een paar minuten later stommelen de kinderen de trap af, aangekleed maar ongekamd. Phed is een delicaat meisje, blond en bleek met ver uit elkaar staande ogen en een charmant spleetje tussen haar tanden. Ewen is ingetogen, met mannelijke trekken en een zwaarmoedige uitstraling die exact aangeven hoe hij eruit zal zien als hij groot is.

Ik spoor de kinderen aan hun ontbijt te eten en dan hun sokken en schoenen aan te doen, en verbied mezelf boos te worden om hun getreuzel. Ewen loopt te snotteren. ‘Ik wil niet naar school,’ jammert hij. Ik overweeg heel even of ik hem thuis zal houden. Ik vind het heerlijk om op een kille dag samen bij de kachel te liggen, met niets anders te doen dan lezen en puzzelen.

Alleen voel ik me vanmorgen rusteloos. Ik wil mijn tijd in de winkel niet opofferen. ‘En als ik dan een extra chocoladekoekje meegeef voor de lunch?’ bied ik aan. Ewen snuft en knikt, op wonderbaarlijke wijze genezen. Ik voel me stiekem opgelucht als hij zijn jas aantrekt en zonder zeuren naar de deur loopt. Ik pak voor ieder kind een extra koekje en duw mijn schuldgevoel weg. Ik probeer hen gezond te laten eten, maar het is vechten tegen de bierkaai. De kinderen zeuren om de zuurtjes en dropjes die hun vriendjes ook krijgen, al waarschuw ik ze nog zo vaak dat ze daarvan gaatjes in hun tanden krijgen.

We verlaten het huis en lopen richting het dorp. Het is een frisse ochtend in september, en de bladeren van de populieren langs de weg ogen licht uitgedroogd, een teken dat ze snel zullen verkleuren. Phed rent voor me uit op haar bandschoenen, maar Ewen loopt te sloffen op zijn tweekleurige veterschoenen. Ik weersta de drang om hem een standje te geven. ‘Als je opschiet kun je nog even spelen voor de bel gaat,’ zeg ik, en ik adem opgelucht uit als hij zijn pas versnelt en zijn zus achterna rent.

Een kwartier later steken we de Henleybrug over, waar lichte roeiboten onder ons door glijden. Langs het water staan her en der boothuizen. De roeisport, die bijna was verdwenen toen de jongemannen weg waren voor de oorlog, is weer opgebloeid als vegetatie na een bosbrand. Ik denk met weemoed aan Joe. Hij roeide tijdens zijn studie, maar de oorlog heeft hem zijn knieën gekost. Nu moet hij als toeschouwer deelnemen aan de sport waar hij zo van

hield, en ik vermoed dat hij om precies die reden het dorp mijdt.

Als we bij school zijn, rennen de kinderen naar hun vrienden, die tikkertje spelen en knikkeren. Ewens benen steken als stokjes onder zijn korte broek uit, maar die van Phed zijn vol en mollig. Door het raam van het klaslokaal zie ik hun leerkracht, juffrouw Eakley, de inktpotjes voor de kroontjespennen vullen.

Ik neem snel afscheid van de tweeling en doe alsof ik haast heb, zodat ik niet met de andere moeders hoeft te kletsen. Ik heb zo weinig met hen gemeen. En dat komt niet alleen doordat ik van elders kom terwijl zij veelal samen op school hebben gezeten. Het zijn vreemde wezens voor me, die vrouwen die tevreden zijn met de zorg voor de kinderen en het huishouden, met zo nu en dan een tuiniersclubje of kaartmiddag om de eentonigheid te doorbreken. Vooruit, tijdens de oorlog deden ze ook andere dingen, maar dat hebben ze zo makkelijk weer opgegeven, alsof het nooit is gebeurd. Grappig genoeg benijd ik hen. Waarom kan ik niet tevreden zijn met dit leven?

Vanuit de school ga ik voordat ik naar mijn werk ga boodschappen doen voor het avondeten. Bij de slager staan meerdere vrouwen in de rij, met het zaagsel van de vloer aan de zoom van hun jurken. Heel soms rijdt Joe me naar Oxford zodat ik wat meer tegelijk kan kopen, maar hier moet ik afzonderlijke winkels af voor de dagelijkse benodigdheden. Ik reken af, dankbaar dat ik niet bang hoeft te zijn niet genoeg te hebben. Joe's salaris is toereikend voor wat we nodig hebben en voor wat bescheiden extraatjes. Joe is gul met zijn geld. Hij geeft me huishoudgeld en soms wat extra, zonder te vragen waar ik het voor nodig heb.

Als ik wegloop, vang ik in de winkelruit een glimp van mezelf op. Ik ben nooit goed geweest met de make-up, rouge en mascara die vrouwen gebruiken om op Hollywoodsterren te lijken. Gelukkig ben ik gezegend met een goede beenderstructuur en heb ik op

normale dagen genoeg aan een beetje lipstick en poeder en voor speciale gelegenheden aan wat dekkende make-up en oogschaduw. Ik waag me niet aan de nauwsluitende kleding die tegenwoordig helemaal in is, en wankel ook niet rond op de schoenen met hakken die voor de meesten de werkschoenen uit de oorlog hebben vervangen. Hoewel ik geen zware zwangerschap heb gehad, voel ik dat mijn lichaam nooit meer hetzelfde zal zijn.

Ik draag de boodschappen naar huis en ruim alles op. Gelukkig is ons huis voorzien van enkele moderne gemakken. En voor wat er niet was, heeft Joe gezorgd. Toen we in het huis trokken, wilde hij alles zo fris en blinkend mogelijk hebben, en zo ver verwijderd van het verleden als maar kon, alsof al het glimmende metaal en chroom de pijnlijke herinneringen kon verdrijven. Ik heb geprobeerd hem te vertellen dat het niets zou uitmaken, maar hij luisterde niet, dus ik heb hem laten begaan.

Ik loop weer richting het dorp, een stuk lichter zonder de boodschappen. Als ik in de winkel kom, staat Midge al in een doos te snuffelen. Midge's winkel is, zoals op het vervaagde bord aan de gevel staat, een kringloopwinkel, en de houten schappen staan volgeladen met tweedehands artikelen. Mensen brengen allerlei spullen die ze niet meer nodig hebben, voornamelijk huishoudelijke artikelen en prullaria. Ik help Midge om alles te sorteren en de spullen die geschikt zijn om door te verkopen uit te stallen. Klanten kunnen ze dan voor een zacht prijsje kopen, waardoor beide partijen profiteren. Ik houd ervan om alles netjes te sorteren en uit te zoeken. Net als puzzelen geeft het me een gevoel van rust en orde. Ik mijmer al doende over de mensen van wie de spullen waren en de verhalen achter de voorwerpen die ik in mijn handen heb.

Midge draait zich om en tilt met enige moeite een nieuwe krat van een schap, en ik haast me om haar te helpen hem op de toon-

bank neer te zetten. ‘Laat mij dat maar doen.’ Midge moet bijna tachtig zijn, en ze is een frêle vrouwtje. Ze beweegt steeds moeizamer tussen de rommel door. Dat is hoe ik het idee van werken in de winkel aan Joe heb verkocht, door te zeggen dat Midge mijn hulp nodig had. Terwijl ik het werk eigenlijk vooral voor mezelf doe. Ik vind het heerlijk om het huis uit te zijn en wat te prutsen met spullen uit het verleden.

‘Zoek jij die maar uit, lieverd.’ Midge gebaart naar de krat, die twee kapotte latten heeft. ‘Er lijkt vooral rommel in te zitten, misschien is niets het bewaren waard.’

‘Grote kans.’ Ik zet de krat op de grond.

‘Hoe is het met de kleintjes?’ vraagt ze.

‘Lastig,’ flap ik eruit, en ik heb meteen spijt. Ik weet dat ik in mijn handen mag knijpen met mijn mooie, gezonde gezin. Het is precies wat ik wilde, nadat ik alleen bij mijn moeder in Londen was opgegroeid. ‘Het is soms gewoon wat veel.’

‘Het is veel,’ beaamt Midge. ‘Toen mijn Johnny klein was, leken de dagen soms eindeloos te duren. En toen waren die dagen ineens voorbij.’ Er klinkt droefheid door in haar stem. Dan herinner ik me dat Midge een zoon had, die voor de oorlog is omgekomen bij een auto-ongeluk. Haar man kon niet met het verlies omgaan en had later de hand aan zichzelf geslagen. Ze is nu helemaal alleen.

‘Midge, sorry. Ik wilde je niet van streek maken.’

Ze schudt haar hoofd. ‘Dat ik van streek raak is niet erg. En hoe is het met Joe?’

Ik aarzel voordat ik antwoord. Midge en ik hebben geen hechte band, en het voelt vreemd om over zulke dingen te praten. Tegelijk ben ik dankbaar dat ik iemand heb bij wie ik eens mijn hart kan luchten. ‘Nog hetzelfde. Hij is zo ongelukkig, en ik zou willen dat ik hem kon helpen. Maar het ligt niet alleen aan hem. Het ligt aan

mij. Ik mis wie hij vroeger was, als je begrijpt wat ik bedoel.’

‘O, jawel. Je kunt er pas voor hem zijn als je er voor jezelf bent. Hebben jullie er al eens aan gedacht om er samen tussenuit te gaan?’

‘Niet echt.’ Behalve voor onze jaarlijkse gezinsvakanties in Brighton, komen we de stad niet uit. Ik denk vol weemoed terug naar een moment van afgelopen zomer, waarin ik even afstand nam en mezelf trakteerde op een suikerspin die ik niet hoefde te delen en tijdens het eten keek hoe de zeemeeuwen over de boulevard scheerden. ‘Dat is lastig met de kinderen.’

‘Denk er toch eens over na.’

‘Dat zal ik doen. Echt.’

Ik draag de krat naar de versleten luie stoel bij de houtkachel in de hoek en ga zitten. Terwijl ik de spullen die bovenop liggen bekijk, overweeg ik om alles meteen in de vuilnisbak te gooien. Ik zie gebarsten glazen en een losse telefoonhoorn. Echte rommel en niets wat nog te redden valt.

Ik ga met mijn vingers over de bodem van de krat, om te controleren of er geen munten liggen. Mijn hand raakt iets metaligs. Een ketting. Ik trek eraan, maar hij zit vast. Ik haal de overgebleven spullen uit de krat, zodat ik beter kan kijken. Een gouden schakelketting, verfijnd maar stevig, zit om een van de onderste latten gehaakt. Ik maak hem los en houd hem tegen het licht. Aan de ketting zit een hangertje in de vorm van een hart met een kartelrand, alsof er een helft mist. Het metaal is echter intact, wat erop kan wijzen dat er nog ergens een ander sieraad moet zijn dat de andere helft vormt.

De vorm komt me bekend voor. De adem stukt in mijn keel.

‘Kijk eens,’ zeg ik als ik met de ketting naar Midge loop. Ze pakt hem aan en bekijkt hem met de ervaren blik van iemand die dit werk al langer doet dan ik. Er staat een inscriptie op de voorkant,

zo vervaagd door alle krassen dat hij bijna niet te lezen is. Ik kan met moeite de woorden *wacht* en *mij* onderscheiden.

‘Wat denk je dat dat betekent?’ vraag ik Midge, die haar schouders ophaalt.

‘Geen idee. Het lijkt me niet heel waardevol, maar ik heb nog nooit zoiets gezien.’

‘Dat is het nou net,’ zeg ik langzaam. ‘Ik ben er vrij zeker van dat ik deze ketting eerder heb gezien.’

Londen, 1944

Het was warm en bedompt in het Rode Kruis-centrum, een voormalige danszaal in Southwark. De houten banken aan de lange tafels zaten vol met vrijwilligers die hun best deden geen surrogaatkoffie te morsen op de hulppakketten die ze vulden. Een kring van sigarettenrook zweefde door de ruimte.

‘Pardon,’ zei ik toen ik met mijn elleboog tegen een oudere vrouw stootte die naast me zat. De vrouw schraapte licht haar keel en probeerde nogmaals de te kleine doos die ze had gekregen dicht te maken. De pakketten moesten worden gevuld met cacao en gecondenseerde melk, een blik sardientjes en een reep chocola. Verder waren er suiker, margarine en een blok zeep, waardoor ik vreesde dat alles naar lavendel zou gaan ruiken.

Ik had me als vrijwilliger bij het Rode Kruis aangemeld na een incident van een paar weken eerder. Toen ik op een dag door de stad liep, zag ik een jong meisje op een berg puin zitten. Ze huilde niet, maar keek als verdoofd voor zich uit, met één schoen aan haar voet en een gescheurde deken in haar handen. Ik liep naar haar toe. ‘Ben je gewond?’ Ze gaf geen antwoord en ik realiseerde me dat ze in shock moest zijn. Ik vond in de buurt een politieagent en droeg het meisje aan hem over. Toen ik wegliep, voelde ik

wroeging omdat ik niet meer had gedaan. *Ouders omgekomen bij het bombardement*, kreeg ik de volgende dag te horen toen ik op het politiebureau naar haar informeerde. *Naar een weeshuis gestuurd*. Ik wenste dat ik het meisje mee naar huis had genomen, al lukte het me maar net om voor mijn moeder te zorgen. Toch bleef het beeld van het meisje me dagenlang bij. Mijn eigen jeugd bij een alleenstaande moeder was al zwaar genoeg geweest. Hoeveel zwaarder moest het zijn zonder ouders in een oorlog?

Daarna werd ik me meer bewust van het lijden om me heen. Alleen maar de oorlog proberen te overleven voelde niet langer als genoeg. Ik dacht aan een poster die ik had gezien tijdens een van mijn lange, nachtelijke wandelingen langs de Theems, die ik maakte om te ontsnappen uit de kleine flat die ik met mijn moeder deelde. Ik liep terug naar de plek en trof de oproep aan op een muur, waar hij afstak tegen vervaagde posters met de woorden MAKE DO AND MEND, waarmee vrouwen werden aangespoord om zuinig te doen met kleding door oude kledingstukken te repareren of vermaken, de gordijnen dicht te houden voor de verduistering en hun kinderen naar het platteland te sturen om te ontsnappen aan de Blitz. *Rode Kruis-centrum zoekt vrijwilligers*, las ik op de oproep.

Daar was ik dus de volgende avond naartoe gegaan, en ik was zonder omhaal of uitleg aan een van de lange tafels neergezet om dozen in te pakken. Nu liet ik mijn blik langs de tafel gaan. De vrouwen die als vrijwilligers voor het Rode Kruis werkten kwamen uit alle lagen van de bevolking. Er waren vrijgezelle twintigers, zoals ikzelf, en moeders en grootmoeders die hun steentje wilden bijdragen. Hier zaten we schouder aan schouder dozen in te pakken, de keurige dames uit Kensington en Mayfair en meisjes zoals ik, die ze buiten oorlogstijd geen blik waardig zouden hebben gekeurd. We kletsten met elkaar, blij met enkele uren gezelschap om alle ellende te vergeten. Het maakte niet uit of je uit een eenkamer-

flat in Zuid-Londen kwam, waar je moeder een paar centen verdiende met wassen en mannen en haar dagen sleet met drank. Sommige vrouwen (ik niet) kleedden zich alsof ze een avond uit waren en namen, als ze de mogelijkheid hadden, wijn of pastei mee om met de anderen te delen. Een van de weinige dingen die ik niet vreselijk vond aan de oorlog was dat hij iedereen gelijk maakte. Er was nu meer mogelijk, ongeacht waar je vandaan kwam.

In de hoek zat een man die trekjes van een pijp nam en ons zonder iets te zeggen in de gaten hield. Iemand zei dat hij van het Internationale Comité van het Rode Kruis was. Ik vroeg me af waarom hij hier zat en niet in dienst hoefde, zoals de meeste mannen van zijn leeftijd. Hij zal een paar jaar ouder zijn geweest dan ik, al leek hij door zijn stoffige wollen tweedjasje met leren stukken op de ellebogen rijper, aantrekkelijk op een professionele manier. Ineens keek hij mijn kant op en ontmoetten onze blikken elkaar. Ik wendde me snel af, voelde mijn wangen gloeien. Ik had een vriend, in elk geval tot Joe wegging om te vechten. Hij wilde niet dat ik me zorgen zou maken terwijl hij weg was, of om hem zou rouwen als hij niet terugkwam. Dus terwijl anderen haastige huwelijken sloten, had hij onze relatie verbroken.

Een plotseling gerommel liet het gebouw trillen. ‘Verduiveld!’ riep een van de vrouwen uit. Een collectief gemompel verspreidde zich door de ruimte toen stof en stukjes pleisterwerk van het plafond omlaag dwarrelden. Sommige vrouwen pakte de gasmaskers die ze hadden meegenomen, maar dat van mij lag thuis in onze flat. Zouden we de schuilkelders moeten opzoeken? Ik maakte me zorgen om mijn moeder, die ongetwijfeld haar roes lag uit te slapen na een dag gevuld met gin. Voor de zoveelste keer vroeg ik me af of ik bij thuiskomst een krater op de plek van onze troosteloze flat zou aantreffen. Ze zou niet weten wat haar overkwam, wat een zegen zou zijn. Al voelde ik me schuldig om de gedachte.

Toen er na een paar minuten geen nieuwe explosies waren geweest, gingen de vrouwen verder met de hulppakketten.

Drie kwartier later was de laatste doos gevuld en stond iedereen op om te vertrekken. Ik liep naar de kapstok. Daarachter hing een bord met het werkschema voor de vrijwilligers en andere mededelingen. Ik bekeek de berichten, maar vond niets nieuws. Met tegenzin trok ik mijn jas aan en begon aan de lange wandeling naar huis.